Context de l'autor: Shakespeare

FONTS: Salvador Oliva, *Pròleg a la seva traducció d'*El somni d'una nit d'estiu

BLOOM, H. *Shakespeare, la invenció de l'humà*

BURGESS, A. *Shakespeare*

William Shakespeare: Un clàssic de tots els temps

Salvador Oliva

Tots els dubtes sobre la identitat de William Shakespeare o sobre l'autoria de les seves obres han quedat definitivament esborrats. Els motius que van fer aparèixer aquests dubtes són diversos; però el més important és l'astorament que causa la quantitat, la varietat i sobretot la qualitat de la seva obra dramàtica i literària, que no tan sols desafia el pas del temps, sinó que amb el temps no fa sinó créixer. Situat, sense resistència per part de ningú, al mateix centre del cànon, el valor del seu teatre i dels seus poemes lírics i narratius és el punt de referència a partir del qual mesurem el valor dels altres autors. El seu poder verbal és tan intens, tan capaç d'estimular la imaginació artística, tan destre i tan apte per il·luminar les zones ombroses de l'ànima humana que, cada vegada que rellegim una obra seva, tenim la sorpresa de trobar-hi nous valors. I aquesta sorpresa, que no s'acaba mai, la trobem no tan sols durant la vida de cada lector particular, sinó també durant els segles que han transcorregut des de la seva mort fins ara. Actualment, la seva obra apareix més gran que mai i no hi ha res ningú que li negui gens de grandesa. Efectivament, el teatre de Shakespeare es representa a tot arreu del món i l'única excepció és la dels països la pobresa del quals no els permet atènyer ni els graons més elementals de l'art i la cultura.

BIOGRAFIA

Com va ser la vida d'aquest gran autor, com era el seu caràcter i com es comportava, quins amics tenia i quina era la seva manera de pensar, la seva ideologia o les seves

preferències polítiques no ho sabrem mai. En aquella època, els autors no podien ser perseguits per la premsa ni la televisió, ni els artistes tenien la consideració pública que avui se'ls dóna; i als dramaturgs, encara se'ls en donava menys. És per aquesta raó que en sabem tan poques coses. Tot i això, sabem més de Shakespeare que no pas de qualsevol altre autor de l'època, a excepció de Ben Jonson. La quarantena de documents conservats que l'esmenten són documents oficials, i dels fets més rellevants relacionats amb ell o amb la seva família que s'hi citen són els següents: sabem que va ser batejat a Stratford el 26 d'abril de 1564. Que naixés el 23, dia de Sant Jordi, patró d'Anglaterra, pot no ser exacte; però, en canvi, sí que sabem que la seva mort es va produir el 23 d'abril de 1616. Sabem també que el 28 de novembre de 1582 el bisbe de la diòcesi de Worcester, a la qual pertanyia Stratford, va firmar una llicència matrimonial entre William Shakespeare, que tenia 18 anys, i Anne Hataway, que en tenia 26 i estava ja esperant un fill d'ell, una nena que es va dir Susanna. Va ser batejada el maig de 1583, i el 2 de febrer de 1585, quan Shakespeare només tenia 19 anys, van ser batejats els dos bessons: Hamnet i Judith. Hamnet va morir quan només tenia nou anys.

No sabem amb exactitud res més de William Shakespeare fins que el trobem a Londres escrivint i representant peces teatrals. I d'això en tenim constància gràcies a un atac que li va fer un altre dramaturg, Robert Greene. Aquest era un autor sortit de la universitat que adverteix als seus col·legues amb carrera que vagin amb compte amb un actor (per tant un home sense títol universitari) que presumeix de dramaturg. Les seves paraules són aquestes: «Hi ha un corb, embellit per les nostres plomes, que amb un cor de tigre embolicat amb una pell d'actor es pensa que és perfectament capaç d'inflar el vers blanc com el millor de tots vosaltres; i, presentant-se com un geni absolut de fet és l'únic Sacseja-escenes (*Shake-scenes*, diu l'original) de la ciutat». A part de l'al·lusió al corb de la faula d'Isop, que lluïa un plomatge manllevat (com un actor que llueix paraules que no són seves), és del tot clar que Greene, que va escriure això a rampeu de la mort, es referia a Shakespeare no tan sols pel joc de paraules amb el seu nom, *Shake-scenes*, sinó també perquè «el cor de tigre sota la pell d'actor» és la paròdia d'un vers *d'Enric VI* (tercera part):

«Ah, cor de tigre sota una pell de dona». Tot això vol dir que l'any 1592 Shakespeare era prou conegut com per ser atacat per un dramaturg rival i, per tant, segur que ja havia deixat enrere uns quants anys d'aprenentatge en el medi teatral. És possible, doncs, que es trobés a Londres ja a l'edat de 23 o 24 anys.

Entre 1593 i 1594, Shakespeare va publicar *Venus i Adonis* i *La violació de Lucrècia*, dedicats al comte de Southampton. I és possible que ja hagués començat a escriure alguns dels seus sonets. Però la seva activitat literària estava ja concentrada en les peces teatrals. Sabem que el 1598 va actuar a l'obra de *Jonson, Every Man in His Humor*, i més tard, en el *Sejanus*, del mateix autor. A partir de 1599, la companyia de Shakespeare ja actuava gairebé exclusivament al teatre «The Globe»; ell percebia el deu per cent dels diners que entraven a la companyia en qualitat d'autor, actor i també director comercial. Que va ser aviat popular ho demostra el fet que les seves obres portessin el seu nom (el nom de l'autor, en aquell temps, no figurava a les edicions). També hem de recordar, pel que fa a la seva popularitat, que els títols de les peces que va escriure estan llistat en un tractat, *Palladis Tamia: Wit's of Treasure*, de Francis Meres, una antologia de fragments acompanyats d'un assaig.

La seva feina com a autor, actor i accionista de la companyia li va reportar uns guanys considerables. Va invertir els diners comprant propietats a Stratford i, quan va redactar el testament, va deixar les propietats als seus descendents, més alguna cosa a parents i amics, entre ells tres actors: Richard Burbage, John Heminges i Henry Condell. També va comparar un títol nobiliari per al seu pare. El 25 d'abril de 1616 va ser enterrat a l'església de Stratford, on hi ha un monument a la seva memòria que especifica que va morir el 23 d'abril.

EL CANON DE SHAKESPEARE

El 1623, els seus amics Heminges i Condell van aplegar i publicar el teatre complet de Shakespeare en la famosa edició *Folio*. En el pròleg comenten els hàbits de composició de Shakespeare. Diuen que la seva ment i la seva mà treballaven juntes i que articulava allò que era capaç de pensar amb una enorme facilitat. Així ho demostraven —diuen— els seus papers, on rarament hi havia una taca de tinta que esborrés una paraula.

L'afirmació por ser una exageració perquè sabem que corregia els originals; però segurament perquè ho feia poc, els editors podien dir que no ho feia quasi gens. A part de l'enveja que li pogués tenir Robert Greene, tots els comentaris que es conserven sobre Shakespeare ens el mostren com una persona bondadosa, recta, honesta i franca, i d'un enginy ràpid, lleuger i plaent. Jonson, a la cinquena pàgina de l'edició *Folio*, diu: «No va pertànyer (només) a una època, sinó a tots els temps». I els temps li han donat la raó. [...]

Pel que fa als textos i a la manera com ens han arribat, cal dir, abans que res, que només divuit obres van ser publicades en vida seva i que ell no les va revisar ni preparar per tal que fossin editades. Que el millor autor de totes les èpoques morís deixant sense publicar més de la meitat de la seva obra i que no revisés les publicades, deixant, doncs, textos corruptes i deixant també oberta la possibilitat que es corrompessin més, tot això és, per a la mentalitat moderna, inexplicable. Com és possible que Shakespeare no es preocupés per llegar a la posteritat en bones condicions una obra que ha aportat tant i tant als lectors i als amants d'aquella època i de les posteriors? José María Valverde ho atribuïa a un gest sobrehumà, a una saviesa que limita amb la ironia còsmica. I Pavese deia que es tractava d'una «grandesa inhumana». No és que en aquella època no existís encara una mentalitat editora. Ben Jonson, per exemple, va supervisar amb molta cura l'edició de tota la seva obra. Però les raons per les quals Shakespeare no ho va fer no les sabrem mai.

És cert que, aleshores, els dramaturgs renunciaven als seus drets al moment de vendre una obra a una companyia teatral. Si la companyia publicava l'obra, cosa que legalment podia fer, aleshores s'arriscava que una companyia rival pogués adquirir i representar la peça. A vegades, els actors que se sabien l'obra de memòria la reescrivien (amb possibles errors i omissions) i la venien il·legalment a un editor. Però aquests fets no expliquen res. Afortunadament, John Heminges i Henry Condell van publicar tot el teatre de Shakespeare, tant les obres ja publicades abans com les no publicades. Aquesta edició es coneix amb el nom de *First Folio*. «Folio» significa que el paper a imprimir es doblegava una vegada i, un cop doblegat, consistia en dos

fulls i quatre pàgines. Les divuit obres editades en vida de Shakespeare s'havien publicat en *quartos*. És a dir, cada paper tenia quatre fulls i vuit pàgines. Ni *Pericles*, ni *Els dos nobles parents*, ni *Eduard III* no apareixen a l'edició Folio; però actualment s'han inclòs al cànon shakespearià.

Shakespeare, la invenció de l'humà

Harold Bloom

Abans de Shakespeare, el personatge literari canvia molt poc; es representen dones i homes envellint i morint, però mai canviant perquè la relació amb si mateixos, més que no pas amb els déus o amb Déu, hagi canviat. A Shakespeare, els personatges es desenvolupen més que no pas es despleguen, i es desenvolupen perquè es comprenen de nou a si mateixos. De vegades això passa perquè *s'escolten* parlar, tant a ells mateixos com mútuament. Espiar-se a si mateixos parlant és el seu camí veritable cap a esdevenir individus, i cap altre escriptor, abans o després de Shakespeare, ha assolit tan bé això, que és gairebé un miracle, de crear veus extremadament diferents encara que coherents amb elles mateixes per als seus més de cent personatges principals i alguns centenars de personatges menors clarament distingibles. [...]

Els personatges de Shakespeare són papers per a actors, però també són molt més que això: la seva influència sobre la vida ha estat gairebé tan gran com el seu efecte sobre la literatura post- shakespeariana. Cap autor del món pot competir amb Shakespeare en la creació aparent de personalitat, i dic «aparent» amb molta prudència. Resulta gairebé absurd l'esforç de catalogar les majors virtuts de Shakespeare: on comencem? On acabem? Va escriure la millor prosa i la millor poesia en llengua anglesa, o tal vegada en qualsevol llengua occidental. Això és indiscernible de la seva força cognitiva; va pensar de manera més abastadora i original que cap altre escriptor. Sembla difícil que hi pugui haver un tercer do que pugui superar aquests dos, i, malgrat tot, comparteixo la tradició jonsoniana en dir, quasi quatre segles després de Shakespeare, que va anar més enllà de qualsevol precedent i va inventar allò humà de la manera que encara avui dia ho coneixem. Una manera més conservadora d'afirmar això em semblaria una lectura feble i equivocada de Shakespeare: podria argumentar que la originalitat de Shakespeare va raure en la *representació* de la cognició, la personalitat, el caràcter. Però hi ha un element que desborda les comèdies, un excés que va més enllà de la representació, que és més a prop de la metàfora que anomenem «creació». Els personatges dominants de

Shakespeare —Falstaff, Hamlet, Rosalinda, Iago, Lear, Macbeth, o Cleopatra, entre d'altres— són exemples extraordinaris no només de com el sentit comença en ells més que no pas s'hi repeteix, sinó també de com arriben a l'«ésser» noves formes de consciència.

Podem resistir-nos a reconèixer fins a quin punt la nostra cultura *era* literària, particularment avui dia que tants dels nostres proveïdors institucionals de literatura coincideixen en proclamar alegrement la mort d'aquesta. Un nombre substancial de nord-americans que creuen adorar Déu, en realitat adoren tres personatges literaris principals: el Jahvè de l'escriptor J (el més antic autor dels llibres del *Gènesi*, *Èxode*, *Números*), el Jesús de l'Evangeli de Marc, i l'Al·là de l'Alcorà. No estic suggerint que els substituïm per l'adoració de Hamlet, però Hamlet és el seu únic rival secular com a grans precursors en personalitat. Els seus efectes totals sobre la cultura mundial són incalculables. Després de Jesús, Hamlet és la figura més citada en la consciència occidental; no li prega ningú, però tampoc no el fuig ningú durant massa temps. Sempre és més que familiar i, tot i així, sempre és desconegut. L'enigma de Hamlet és emblemàtic de l'enigma major que és el mateix Shakespeare: una visió que ho és tot i no és res, una persona que fou (segons Borges) tots i ningú, un art tan infinit que ens *conté*, i que probablement continuarà contenint els qui vindran després de nosaltres. [...]

La idea del caràcter occidental, del ser interior com a agent moral, té moltes fonts: Homer i Plató, Aristòtil i Sòfocles, la Bíblia i Sant Agustí, Dante i Kant, i tot allò que hi vulgueu afegir. La personalitat, en el sentit que l'entenem nosaltres, és una invenció shakespeariana, i no és només la més gran de les originalitats de Shakespeare, sinó també la veritable causa de la seva presència perpètua. En la mesura en què nosaltres mateixos valorem i lamentem les nostres pròpies personalitats, som els hereus de Falstaff i Hamlet, i de totes les persones que omplen les obres de Shakespeare amb allò que podríem anomenar els «colors de l'esperit.» [...]

A les peces teatrals de Shakespeare hi ha personalitats (en el nostre sentit) de qualsevol dels rivals? Marlowe es va limitar volgudament a fer caricatures, fins i tot amb Barrabàs, el més malvat dels jueus; i Ben Jonson, també deliberadament, es va dedicar als ideogrames, fins i tot a *Volpone*, el càstig final del qual ens fa entristir tant. M'agrada molt John Webster, però tant les seves heroïnes com els seus malvats es fonen tan bon punt se'ls intenta comparar amb els de Shakespeare. Els erudits proven d'imposar-nos les virtuts dramàtiques de George Chapman i de Thomas Middleton, però ningú no suggereix que cap dels dos pogués aconseguir que un paper dramàtic tingués un món interior humà. Als erudits els provoca molt que jo digui que Shakespeare ens va inventar, però seria una afirmació d'un altre ordre si algú hagués d'afirmar que les nostres personalitats serien diferents en cas que Jonson i Marlowe no haguessin escrit mai. [...]

És possible que l'estrany poder de Shakespeare per transmetre la personalitat vagi més enllà de qualsevol explicació. Com és possible que els seu personatges ens semblin tan reals i com va poder aconseguir generar aquesta il·lusió de manera tan convincent? Les consideracions històriques no han ajudat gaire a donar resposta a aquesta qüestió. [...]

Leeds Barroll assenyala que els ideals del Renaixement, siguin cristians, filosòfics o bé ocults, tenien tendència a subratllar la nostra necessitat d'adherir-nos a quelcom personal que, malgrat tot, era més gran que nosaltres. Déu o un esperit. Fruit d'això es patia certa tensió o certa angoixa, i Shakespeare esdevingué el més gran mestre en l'explotació d'aquest buit entre les persones i l'ideal personal. [...]

No podem extreure de l'època de Shakespeare, ni tampoc de la nostra, informació que ens expliqui la seva capacitat per crear «formes més reals que els homes vius», com va dir Shelley. Els dramaturgs rivals de Shakespeare també estaven subjectes exactament a les mateixes discrepàncies entre ideals d'amor, odre i Eternitat, però en el millor dels casos no ens donaren més que eloqüents criatures, no pas homes i dones.

L'aprenentatge dels clàssics

Anthony Burgess, Shakespeare

A l'hivern, la jornada de l'escolar començava a les set del matí i durant l'estiu ho feia a les sis. Després de resar una oració per poder arribar a ser uns nois ben sants i ben bons, atapeïts de llatí, els alumnes treballaven fins les nou, moment en el qual se'ls permetia esmorzar. Després, més feina fins a les onze i, tot seguit, un feliç espai de dues hores per a l'àpat principal del dia. A la una en punt, es tornava a l'escola amb els budells encara en marxa a causa de la cansalada, la cervesa amargant i el pa negre, per continuar les seves tasques fins les cinc. Dos mitjos dies lliures per setmana i quaranta dies de vacances l'any. La jornada hauria estat menys feixuga si el treball hagués estat més variat i s'haguessin aplicat tècniques pedagògiques humanes i realistes. [...]

Podem creure que els mestres d'en Will (Shakespeare) consideraven la poesia, la història i el teatre llatins no tant com una dolça fi cap on menava l'aprenentatge de la gramàtica, sinó com un material útil per il·lustrar les normes. Els romans van tenir l'amabilitat d'escriure llibres perquè el mestre Lily pogués crear una gramàtica. No hi ha res del que sabem sobre els principals mestres de l'escola de gramàtica de Stratford dels temps de Shakespeare que pugui desmentir la nostra sospita que eren, fent un esforç per suavitzar-ho, poc estimulants. D'altra banda, no sembla pas que fossin uns sàdics. [...]

Sens dubte en Will va treure coses, possiblement moltes, dels textos llatins llegits a l'escola. Li agradava molt i és molt possible que se sentís enormement feliç quan, a les acaballes del segle, Francis Meres va escriure: «De la mateixa manera que es pensava que Euforb vivia en Pitàgores, així també la dolça i enginyosa ànima d'Ovidi viu en el deliciós Shakespeare». Les imatges clàssiques de les obres teatrals han estat preses molt sovint de *Les Metamorfosis* d'Ovidi, els quinze llibres de relats mitològics que tenen certa relació amb el tema de la transmutació miraculosa. L'obra recull gran part dels mites de Grècia i de Roma i, fins i tot, l'assassinat i l'apoteosi de Juli Cèsar. La

història de Píram i Tisbe, que la majoria de nosaltres vam conèixer gràcies a *El somni d'una nit d'estiu* i que, per tant, mai no ens podrem prendre seriosament, es troba al llibre IV, juntament a la de Perseu i Andròmeda (diguem de pas que aquells dos amants que desafiaren el mur eren personatges exòtics, de Babilònia, i no pas de Grècia o Roma). [...]

Podem suposar que dins el pla d'estudis de Stratford s'hi incloïen, a més d'Ovidi i Virgili, altres poetes romans com Horaci i potser també una mica de Catul i Lucreci. Pel que fa a la prosa, els autors haurien estat Livi, Cèsar i Tàcit. [...] Els romans van escriure obres de teatre, i Plaute i Terenci es devien incloure també dins el pla d'estudis de Stratford. *La comèdia dels errors* dóna fe d'un estudi atent del *Menaechmi* de Plaute, tot i que és dubtós que, al principi de la seva carrera com a dramaturg, sense diners a la butxaca, Shakespeare pogués tenir temps de llegir Plaute per fer-se una idea sobre com escriure una farsa sobre la confusió de dos bessons. Shakespeare va llegir l'obra a l'escola o ell mateix va ensenyar-la allà (això darrer també s'ha comprovat que és una possibilitat) i la tenia prou present per agafar-la com a model per a la seva comèdia d'aprenent. [...] No hi ha cap dubte que Plaute i Terenci estaven contribuint a preparar el seu camí al teatre professional, si no en la pell del propi William, sí al món que hi havia més enllà de la seva escola. [...]

També devia estudiar la tragèdia de Sèneca, encara que als educadors elisabetians els resultés menys atractiu com a dramaturg que com a filòsof moral. Sèneca visqué sota els regnats de Cal·lígula, Claudi i Neró, i tingué bons motius per a formular la guia estoica del viure i el morir que tant atreia un gran nombre dels individus més severs de l'Anglaterra Tudor. Va guanyar-se l'odi de Cal·lígula, va ser desterrat de Roma a instàncies de Messalina i, després d'haver tornat a la ciutat, es va suïcidar quan la tirania neroniana es trobava en el seu moment més fosc. Els seus temes són la dignitat en l'adversitat i la invulnerabilitat primordial de l'home just, virtuts pròpies d'una espècie d'«humanitat» confuciana; als seus escrits semblen convergir el món cristià i el pagà. T. S. Eliot descobreix l'estoïcisme en la tenacitat dels herois tràgics shakespearians que canten per fer fugir els seus mals.